

Móricz Zsigmond: Erdély

Erdély: három regény Bethlen Gábor korából.

Az első — **Tündérvkert** — Móricz Zsigmond egyik legjobb alkotása. Báthory Gábor a hőse, ez a vérmes, szenvedélyes, mohó briganti a fejedelmi székben. Barokk egyéniség, két végtelen ellentétet hordja magában. Vérének mérhetetlen ereje és hamu alatti jobb ösztönei küzdenek benne. A regény maga is ilyen végtelen birkózás: Báthory féktelen marakodása, elvakult tombolása Erdély szegény, ebsorsra jutott „tündérvkert”-jében. Szenvedélyek, nagyarányú barokk-jellemek, hatalmas történeti csoportképek rajzolódnak alakjai mögé és alakja köré, vérben és aranyban. S csak mint szöges figyelmeztető ellentéte jelenik meg mindig Bethlen Gábor szürke, nemes és mégis elszánt alakja: Erdély jövődjé fejedelmé s egyenlőre lelkiismerete. Meglehetősen passzív és nem vonzó figura a tékozló fejedelem bővérű, drasztikus, rokonszenves alakja mellett. Megállíthatatlan tobzódás, bőség maga a könyv is. Móricz Zsigmond írói fantáziájának egészen kivételes áradása, nyelvének remeklése: páratlan tehetségretalálása. Talán nem mindig „történelmi”, de végig emberien nagyszabású alkotás. Az író tehetsége éppen abban az időben, megírása idején ért legmagasabb pontjára.

A másik két regény — **A nagy fejedelelem s A nap árnyéka** — erős esés. A „nagy fejedelelem” eleinte még a „Tündérvkert” mögé sorakozik, később azonban Móricz teljesen kiengedi kezéből a szorosán fogott gyepőt. Megszokott, sablonos Móricz-regényt ír. Ős témájának egy szelidített, erőtlen változatát: a férfi és a nő harcát. Csakhogy itt nem a bölény Báthory a férfi, hanem Bethlen. Bethlen pedig nem regényhős és egészen más temperamentumú Móricz kezében. Bethlen Gábor szürke, nagyon egyedüli

egyéniség, bizonyos fokig polgár Erdély trónján. Erősen hitt hivatása úgy szólítja egy ország újraépítésére, mint valami remetét a sivatagjából. Alkotó és nem harcos, erős és nem erőteljes gondolkodó-ember. Móricz kezében pedig elveszti emberi nagyságát és egyedülléte fönségét. s helyette csak véghezvitt tetteit látjuk. Az ő Bethlen Gáborra nem bírja el a fejedelmi koronát, — nem fejedelem, hanem szegény ember. Így aztán feleségével vívott harca se lesz erős, döntő konfliktussá. Közélet és magánélet összeközeése marad s nem lesz az elhivatottság és másra születettség tragikus konfliktusa. Károlyi Zsuzsanna a fejedelemszöveg se igazi ellenfele: nyugós, beteg, beletörődő, néha-néha kitérő aszszonyi lélek.

De valahogy félre is állnak mindketten a regény — és történelem — folyásából. Különösen Bethlen. A két igazi hős helyett keményebb alakok jelennek meg s ezek sikerültek legjobban Móricz könyvében. De itt is messze marad a „Tündérvkert” erejétől, vad szépségétől. Szintelen, végetnemérő párbeszédök öntenek el sokszor mindent. Históriai adatközlések, történelemkönyvi és művelődési történeti fejezetek, okmányok, korabeli levelek és pontosan lemasolt szónoklatok. töltik ki azokat a nagy réseket, amiket az önmaga által cserbenhagyott regényíró hagyott. Alakjai javarészt is teljesen érzéki emberek, szókimondása is gyakran bántó, különösen erkölcsi szempontból.

Móricz mostanában már túljutott azon az érett gazdagságon, ami az Erdély első regényét remekké tette és belülről, önmérséklésben, szűkszávúsággal sokatmondásban gazdagodott. Egyszóval: le-higgadt, egyszerűsödött. Ahol alkalma van így megszóllalni — különösen történelmi epizódokban — ismét megdöbbsent elemi magyar tehetségével. **Thurzó Gábor**